

הקדמה

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מורה ללמוד בתשעה באב ברשימות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על מגילת איכה. ברשימות אלו הוא מסביר את משמעותם של הפסוקים על פי פנימיות התורה, ובעיקר (מה שנוגע לנו) - את משמעותם של אותם דברים "למעליותא", ואת עניני הגאולה הרמוזים בהם.

מובא בשם רבי לוי יצחק מברדיטשוב, שגם לעתיד לבוא יקראו מגילת איכה, אלא שהפירוש שלה ישתנה. התורה היא נצחית, וכל חלקיה יישארו גם לעתיד, אלא שההבנה שלה תקבל משמעות אחרת. ברשימה זו, מעניק לנו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מעין "טעימה" מהגילויים של קריאת מגילת איכה לעתיד לבוא, ומהוראת הרבי הנ"ל לנו למדים כי זהו התוכן עמו עלינו "לחיות" בתשעה באב.

אמנם כל רבותינו נשיאינו מכינים את העולם לגילוי המשיח בדברי החסידות שלהם, אבל בנוגע לתשעה באב ניתן למצוא קשר מובהק יותר לאדמו"ר הצמח צדק, משום שבתשעה באב נולד המשיח הנקרא מנחם, ואף אדמו"ר הצמח צדק נקרא בשמות מנחם מענדל (שהגימטריא שלהם הם השמות "צמח צדק", שאף הם שמותיו של משיח כידוע).

פירושו של הצמח צדק, מבוסס על פירושו של רבי אברהם גלאנטי (בן דורו של האריז"ל) למגילת איכה, שנדפס תחת השמות קול בוכים וקינת סתרים.

רבי אברהם מפרש בדרך הקבלה, שעיקר ענין הגלות היא גלות השכינה, היא ספירת המלכות. שמקומה הוא בעולם האצילות, מקבלת השפעה מכל הספירות העליונות, ומולכת על כל הנבראים שבעולמות בריאה יצירה עשייה. אמנם בחטאי ישראל ספירת המלכות גולה ממקומה, נפרדת מהספירות שבאצילות, ויורדת לבריאה יצירה עשייה בבחינת גלות, דהיינו במקום שמלכות ה' על הנבראים תהיה ניכרת, היא משפיעה שפע לקליפות.

ספירת המלכות נמשלה לעיר בכלל, ולירושלים בפרט. וכן, נמשלה לאשה המקבלת שפע מבעלה, הם הספירות העליונות. ולכן גלות השכינה מתבטאת בחורבן ירושלים שלמטה, ונמשל ג"כ לאשה שנפרדת מבעלה. גם במגילת איכה הנביא מדמה את העיר ירושלים החרבה לאשה אלמנה. שתיאור זה מתאים למשמעות הפנימית של הדברים, כנ"ל. ובדרך זו רבי אברהם גלאנטי הולך ומפרש פסוקי מגילת איכה על ספירת המלכות שיוורדת מאצילות לבי"ע.

ברשימות דלהלן, מסכם הרבי הצמח צדק בקצרה את דברי רבי אברהם, במילים קצרות ממש, שרק מי שמצוי בתוך הדברים ומכיר את המושגים יכול להבין את רמיזות הדברים. בנוסף לכך, הצמח צדק מעבד קצת את דבריו של רבי אברהם, כך שיתאימו יותר לדברים שנתבארו בדרושי חסידות, והוא גם מוסיף הפניות למאמרי חסידות המתקשרים לנושאים עליהם מדובר.

אמנם כנ"ל, בעיקר מה שנוגע אלינו בתקופה זו, הם דברי הצ"צ בארבעת הפסוקים הראשונים, בהם הוא מוסיף מבאר את משמעות הדברים למעליותא. עליית ספירת המלכות לעתיד לבוא, שלא רק שתחזור למקומה באצילות, אלא עוד זאת תתעלה למעלה מכל הספירות. כנאמר, "אשת חיל עטרת בעלה".

[מעניין לציין: בפסוק הראשון, עוסק בקצרה בפירוש השלילי של ירידת המלכות, ובאריכות גדולה בפירוש החיובי של עליית המלכות. ומפסוק לפסוק, היחס מתחלף, שהפירוש השלילי באריכות יותר, והפירוש החיובי בקיצור יותר ולכן הביאור כאן בא עד פסוק ד].

איבה

איכה* ישיבה בדרך העיר רבתי עם. ומבאר הצמח צדק, כי על פי הקבלה "העיר" היינו מלכות, על דרך הידוע* בפירוש גדול הוי' כו' בעיר אלקינו - ששם הוי' רומז למידות העליונות, ואילו עיר אלקינו - היא ספירת המלכות, הקשורה ל**בחינת אותיות** הדיבור, עולם הדיבור, ומשום כך היא נקראת "עיר": כל אות היא אבן, וכל מילה היא בית, ומשפט שלם הוא עיר.

והנה, הסדר הרגיל הוא, שספירת המלכות יונקת ומקבלת מכל העשר ספירות ומיוחדת עמהן, ואילו לאחר החורבן ובגלות אומר הפסוק: **ואני בתוך הגולה**, המילה ואני - רומזת אף היא לספירת המלכות, שנקראת "אני". וכשהיא בתוך הגולה - **ישיבה בדרך**. על דרך מה שנאמר **במצורע: בדרך ישיב כו'**, וליכא היחוד. בסדר הרגיל, אמור היה להיות יחוד של הספירות העליונות עם המלכות, ואילו בגלות היא יושבת בדרך ואינה מקבלת מהן. כמו ה"בדד ישיב" האמור במצורע, שגם הוא אסור בתשמיש וחיבור איש ואשה.

וזוהו כי איננו כו' - בפסוק מדובר על רחל אמנו, המבכה על בניה "כי איננו". שואל על כך הזהר, שאם רחל בוכה על בניה שנעלמו, צריך היה הפסוק לכתוב "כי אינם" - בלשון רבים. ולכן הוא מבאר, שהכוונה ב"איננו" היא לקב"ה ש"אסתלק לעילא ולעילא". רחל, אם כן, היא ספירת המלכות, והיא בוכה על הקב"ה - המידות העליונות שהסתלקו ממנה. זוהי גם כוונת הפסוק כאן: העיר - ספירת המלכות - ישיבה בדרך בלא המדות העליונות.

וממשיך הפסוק: **היתה כאלמנה**. ובכך מוסברת משמעות הירידה משני הכיוונים: ראשית, כמבואר לעיל, המלכות דאצילות מקבלת מהספירות שלמעלה, וכאשר היחוד "איננו" - היא כאלמנה. אבל יש כאן משמעות נוספת מהצד השני: וגם ליכא עליות הנשמות להתכלל בתוך המלכות, על דרך חדשים לבקרים. - נשמות הצדיקים עולות בכל לילה ומתכללות במלכות, כפי שמפרש האריז"ל את הפסוק "חדשים לבקרים רבה אמונתך", שכוונתו להתחדשות הנשמות המתכללות בספירת המלכות ומתחדשות בכל בוקר, ואילו בזמן הגלות בטל גם יחוד זה.

הפסוק ממשיך: **רבתי בגוים**, שגם בכך נרמזת ספירת המלכות, אשר שולטת על ע' שרים - בעולמות העליונים קיימים שבעים שרים השולטים על עולם העשיה. ספירת המלכות, שנועדה למלוך ולשלוט על כל המציאות - מולכת גם על אותם שבעים שרים המושלים על שבעים האומות, וזו כוונת הפסוק "רבתי בגוים" שהם שבעים האומות. **שרתי במדינות, היינו בריאה יצירה עשיה**.

כל אלו הם כינויים לספירת המלכות, ואופן שלטונה בעולמות. אמנם, בזמן הגלות, מתהפך מצבה והיא היתה למם. במקום שתשלוט בעולם, ישנה גלות השכינה והקליפות הם שכביכול שולטים ולוקחים חיות ממנה.

פירוד זה הוא בין כל הספירות (זעיר אנפין) לבין המלכות, אך כאן נרמז גם פירוד נוסף: **בדרך שבהיפוך ותלכנה שתיהן, שתי ההי"ן**, "ותלכנה שתיהן" נאמר במגילת רות על נעמי ורות שהלכו יחד. בפנימיות

התורה מתפרש ש"שתיהן" רומז לשתי אותיות ה' שבשם הוי'. ה' עילאה (בינה) וה' תתאה (מלכות), ההולכות יחד, שהבינה משפיעה למלכות. כעת בזמן הגלות והבדד, המלכות אינה מקבלת מהבינה. **עייין באורי המאיר** (ספרו של ר' זאב מויטומיר, מתלמידי המגיד) ברות.

•

עד כה הוסבר הפסוק במשמעותו הפנימית, על פי הסוד, אבל עדיין - בצורה שלילית, המדברת על פירוד וגלות השכינה. להלן מוסיף הצמח צדק בסוגריים "הגהה" בה מוסברים הדברים במשמעותן החיובית:

(הג"ה): לעניות-דעתי יש-לבאר על-דרך שהקללות יהפכו לברכות, דרכה של החסידות באופן כללי, היא לפרש גם את הקללות והעניינים השליליים המתוארים בתורה - בצורה חיובית. [כמו בדרושי אדה"ז בלקושי תורה על התוכחה שבפרשת בחוקותי, ועוד]. אם כן יש לפרש גם כן איכה לעליות ולבאר את הדברים במשמעות חיובית.

ומביא מקור ודוגמא לדבר: **וכן מצינו גם כן לרבותינו ז"ל פרק ג דאבות משנה ב, בפירוש ישב בדד וידום כו', שהוא פסוק ממגילת איכה, ומשמעותו הפשוטה היא שלילית. אבל בפרקי אבות הוא מובא כמקור לכך "שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, שנאמר: ישב בדד וידום כי נטל עליו". אם כן, גם חז"ל משתמשים בפסוק מאיכה ומפרשים אותו במשמעות חיובית, ואף כאן ילך הצמח צדק בדרכם ויפרש את פסוקי איכה למעליותא. וכך הוא ממשיך ומפרש את הפסוקים:**

והענין, כמו שנתבאר על פסוק ימצאהו בארץ מדבר כו' ישאהו על אברתו ה' בדד ינחנו כו', גם בפסוק זה מופיעה המילה בדד, אבל בהקשר חיובי - על מנת לתאר כיצד הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים והנחה אותם בדד.

את המילים "ארץ מדבר" יש לפרש במשמעות דקאי על הגלות, ואני בתוך הגולה, כפי שהוזכר קודם ש"אני" היא ספירת המלכות, והיינו מה שממשיך הפסוק: **בארץ מדבר כו'.** הפסוק מתחיל בכך שבני ישראל נמצאים במדבר הגלות, אבל דווקא במדבר זה ישנה מעלה מיוחדת:

והנה כתיב: צמאה לך נפשי בארץ ציה, ומבואר כי דוקא כשנמצאים במדבר, מתעוררים בצמאון לאלקת כי זהו בחינת תשובה, ועל ידי זה מתעלה האדם, כהמשך הפסוק: ישאהו על אברתו, למעלה מבחינת רמ"ה אברים דמלכא.

הסדר הרגיל בקיום המצוות, הוא כהתחברות לאיבריו של המלך, ואילו לאחר התשובה נישא היהודי למעלה מהאיברים, כי במקום שבעלי תשובה עומדים כו' הם מגיעים למקום גבוה יותר מצדיקים, וזו דרגה גבוהה אשר היא בחינת רעוא דכל רעיון שלמעלה מבחינת הרצון המתלבש ברמ"ה אברים רמ"ה מצות עשה. נמצא אם כן, שהבעל תשובה מגיע דווקא מתוך הגלות למקום גבוה יותר.

ועל זה נאמר: ה' בדד ינחנו, שהוא ה"בדד" בפירושו החיובי: פירוש: הוי' מורה אבחינת [=על בחינת] השתלשלות: יו"ד צמצום כו', ואף המשך האותיות מרמזות לשאר הספירות. אבל בחינת כי הוא לבדו, הוא בחינת בדד, למעלה מבחינת מרום וקדוש שהן הדרגות העליונות ביותר (עייין בסידור על פסוק הללוהו במרומים כו'). ועייין בביאור יונתי חקת תקס"ד מענין ג' ראשונות דעתיק* אשר קודמות לכל ההשתלשלות, ומורות על הקב"ה בעצמו כפי

שהוא אינו מתלבש כלל בספירות שלמטה מהם. זהו ה"בדד" שלמעלה מכל ההשתלשלות, ועל דרך זה יש לפרש את המילה בדד שבמגילת איכה, שהיא אותה דרגה גבוהה כו'.

וזהו בחינת בעלי תשובה כו', ולהגיע לבחינה זו הוא על-ידי תשובה. וזהו בחינת בדד כפשוטו - תהליך זה מתחיל מהמשמעות הפשוטה והשלילית של "בדד", שנמצאים במצב לא טוב שעל ידי זה ויצעקו, ועל ידי זה יתעלו לבחי' בדד ינחנו במשמעותה הגבוהה והנעלית.

ממהלך זה עולה, שהמילה "בדד" יכולה להתפרש במשמעות הכי חיובית ועליונה - למעלה מכל ענייני ההשתלשלות, כמרומו בפסוק שבפרשת האזינו: ה' בדד ינחנו.

את אותה משמעות מקשר הרבי להמשך הפסוק במגילת איכה, בה מועלית תמיהה: איך ישבה העיר בדד? ועל פי הקבלה - כיצד ישבה ספירת המלכות ונשארה לבד, אבל כעת תוסבר התמיהה בצורה הפוכה:

וזהו התמיהה, איך העיר רבתי עם שהיא ספירת המלכות, כפי שהוסבר קודם שהיא בחינת אותיות, ואין מלך בלא עם לשון עוממות, יש ודבר נפרד כו' (וגם יש לפרש רבתי בדיעות כו', ריבוי הדיעות על דרך כי איל דעות שמלמטה למעלה אומר יש מאין כו', מה שאין כן מלמעלה למטה. וזהו רבתי עם עוממות מאין לישי כו'). ועיין ביאור על פסוק ויקהל* משה דתקס"ז, מענין דעת המתפשט כו', וכעת מתפרשת התמיהה בצורה חיובית: איך "העיר רבתי עם", מלכות דאצילות שהיא דרגה נמוכה יחסית לכל הספירות, יגיעו לבחינת בדד ינחנו שלמעלה משם הוי' כו' - איך דרגה נמוכה התעלתה למקום גבוה כל כך?

וכך מפרש הרבי את המשך הפסוק: והיינו גם כן פי' היתה כאלמנה - אלמנה היא אשה ללא בעל, והמשמעות השלילית בדבר היא שספירת המלכות נותרת לבדה, בלי כל הספירות. אבל יש לכך גם פרשנות חיובית - על דרך המבואר שלעתיד לבוא שם ב"ן יתעלה למעלה ממ"ה - שם מ"ה מורה על ספירת החכמה, או על המדות של זעיר אנפין, ושם ב"ן הוא ספירת המלכות. בדרך כלל, מ"ה וב"ן הם איש ואשה, ולכן שם ב"ן צריך לקבל ממ"ה, אבל לעתיד לבוא יתקיים הייעוד "אשת חיל עטרת בעלה", האשה תהיה למעלה מהבעל, ואף שם ב"ן יתעלה למעלה ממ"ה. ואם כן לאו איהי מאנא לגבי' כו' - ספירת המלכות תפסיק להיות כלי שלו, משום שהיא תעלה למעלה ממנו. לכן היא "כאלמנה" - כמו אלמנה שאין לה בעל, לא כי אין לה, אלא כי היא למעלה ממנו.

כך מתבאר גם המשך הפסוק: רבתי בגוים כו' היתה למס, ומוסבר כי "רבתי בגוים" היא ספירת המלכות שהיא מקור לכל עולמות בריאה יצירה עשיה, אלה אלפים גדוד אחד כו', המקור לכל אותו ריבוי העצום של מלאכים ונבראים בעולמות העליונים - היא המלכות. ועליה אומרים: היתה למס, מס הוא שעבוד וביטול, אבל לא לקליפות, אלא להיפך - בהתעלותה למעלה באין סוף, היא בבחינת ביטול מול הקב"ה בעצמו. כנודע בזהר בלק על פסוק המלאך הגואל: מלאך, שליח, ביטול, גבוה ממלך - לפעמים מקבלת ספירת המלכות שליחות מסויימת, והיא נקראת בעצמה מלאך, ובזהר מבואר שזהו מצב גבוה יותר מ"מלך".

וכן יש עניין נוסף בו מתבטא רעיון זה, כנאמר בפרקי אבות: נגד שמא אבד שמיה - כאשר השם נמשך ומתפשט, יש בו עניין שלילי של איבוד. בדרך כלל מבואר עניין זה ביחס לספירת המלכות הנקראת "שם",

שכאשר היא יורדת להיות מלכות כל עולמים ולהוות את העולמות - **אבד שמא** - השם נאבד, מה שאין כן עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד, דהיינו שהיה שמו כלול בהוא - כאשר לא היתה התפשטות השם להחיות את העולמות, היה הוא כלול במקורו.

זהו פירושה החיובי של היות ספירת המלכות למס: כשספירת המלכות מתפשטת להחיות את העולמות, מהווה הדבר ירידה גדולה לגביה, ואילו דרגתה הגבוהה יותר הוא מצבה הראשוני, כפי שהיא כלולה במקורה, ששם לא היתה בהתפשטות. בענייננו: רבתי בגויים היתה למס - הוא הביטול של ספירת המלכות שעולה למקור שלה. ומבחינה זו הרי זה גבוה יותר מבחינת המשכת השם למטה כו' - ההתפשטות של השם היא איבוד, אבל כשהשם כלול במקורו זו הדרגה הגבוהה.

•

עד כאן התבאר הפסוק בפנים חדשות: הוסבר המושג "בדד" ביחס לדרגה שלמעלה מכל ההשתלשלות, ולפי זה מבאר הרבי כל מילה בפסוק ביחס לעליית המלכות למעלה מכל הספירות. כעת הוא ממשיך בשורות אחדות ומוצא היבטים נוספים למילה "בדד":

ועיין מה שנתבאר בפירוש וכל* אשר תתן לי עשר אעשרנו לך כו'. בדד גימטריא עשר, יש לפרש שהכוונה פה לעשר ספירות הגנוזות, שהרי "בדד" כפי שהוסבר קודם, הוא למעלה מכל ההשתלשלות, ואילו עשר ספירות הגלויות הם השתלשלות - והכרחי לפרש שהעשר שלמעלה מהשתלשלות מורה על עשר ספירות הגנוזות.

ועיין בעץ חיים* בספיקות הצחצחות, גם כן הסימן בדד. המושג "צחצחות" מובא בישיעה: והשביע בצחצחות נפשך. בעץ חיים מפרש רבי חיים ויטאל בשם האריז"ל, שאלו האורות דעתיק שנקראים צחצחות, ומחמת דרגתם הגבוהה יש ספיקות רבים כיצד בדיוק מסודרים האורות והכלים. הוא מקדיש לנושא זה פרק שלם הנקרא "ספיקות הצחצחות", ומציין כל אפשרות בסימן, שאחד מהם הוא "בדד" (לדוגמא: ב' אורות מקיפים, ד' אורות פנימיים, וד' כלים).

על פניו, נראה הדבר כסימן בעלמא, בדומה לסימני הגמרא בסוגיות מסוימות - שנועדו לזכרון בלבד. אבל בחסידות מבואר שלכל דבר יש משמעות, ואם כן, גם בסימן שניתן בעץ חיים לאורות דעתיק, יש לראות רמז לשייכות המילה "בדד" לעניין הגבוה המסומן בה, וזהו פירוש נוסף, פנימי ונעלה, במילה הזו.

פירוש נוסף מובא בלקוטי אמרים מהרב המגיד נ"ע, דף כ"א, שם פירש: בדד ב' דלתי"ן. ועיין מה שנתבאר במקום אחר* שגם המילה דוד מורכבת מב' דלתי"ן וי"ו, ויש לפרש עליות המלכות דאצילות במלכות דאין סוף - האות ד' רומזת לפעמים לספירת המלכות, שני דלתי"ן הם מלכות דאצילות ומלכות דאין סוף, והאות ו' מורה על החיבור ביניהם - העליה של מלכות דאצילות במלכות דאין סוף. כך מבואר ביחס לדוד, וכאן מקשר הצמח צדק את הדברים גם למילה בדד. עד כאן הגהה).

פסוק ב

ממשיך הצמח צדק לבאר את פסוק ב' (ב) **בכה תבכה** בלילה ודמעתה על לחיה, ומבאר ראשית את משמעותו הפנימית (אך השלילית) של הפסוק: **בכה תבכה על בחינת לילה, כי כד קבילת דכר נקראת לילה בה"א** - המילה "נערה" כתובה בתורה פעמים רבות בצורה חסרה - "נער" ללא ה', ומוסבר על כך, שהאות ה' מורה על ההשפעה שהנערה מקבלת מהזכר, ואילו נערה בתולה שטרם קיבלה השפעה מהזכר - נכתבת בתורה בלי ה'.

כך יש לפרש גם ביחס לכתובת המילה לילה, שיכולה להכתב בכתיב חסר "ליל", ורק כאשר היא מקבלת השפעה מהזכר - היא נקראת "לילה" בה'. אם כן, הבכיה המתוארת בפסוק זה היא על בחינת ה"לילה" שחסרה לה. נקודה זו מתחברת לרעיון אותו התחיל הצמח צדק לבאר קודם לכן - ספירת המלכות שאינה מקבלת השפעה מהמידות העליונות, המייצגות את הזכר.

(ויש לפרש על דרך נפשי אויתך בלילה, דאף בבחי' לילה - מכל מקום אויתך. עיין על פסוק הגידה לי. וענין קבילת דכר עיין בלקוטי תורה בדיבור המתחיל לריה שמניך הראשון, ועיין שם ענין עד דלא קבילת שאז נקראת נער וליל ולכן בכה תבכה. גם יש לפרש בכה כו' - היפך רננא ברמשא*).

וממשיך הפסוק: **ודמעתה על לחיה, דמעות הם דינים** (ומבאר הצמח צדק, כי המצב בו הדמעות מעטרות את הלחיים הוא נגד הנאמר בשיר השירים: **נאוו לחייך בתורים קישוטי כלה**, שם נאמר הדבר כשבח לספירת המלכות, וגם שם מוזכרות הלחיים לשבח - לחיים יפות שיש עליהם קישוטי כלה, ואילו בגלות מחליפים הדמעות את התכשיטים על הלחיים). **אין לה מנחם מכל אוהבי'**, ומפרש כי האוהבים של ספירת המלכות - **שהם ו' קצוות** - ששת המידות העליונות, מחסד עד יסוד, עזובה.

(ומוסיף: גם יש לפרש באופן נוסף, דבחינת כל הוא אוהביה - "כל" הוא היסוד, כנודע בענין כי כל בשמים ובארץ, ועל פסוק מכל* מלמדי כו', והוא תמיד מחובר ומשפיע למלכות, ובגלות שנתרחקה מבחינה זו היסוד נעלם ממנה, ואז אין לה תנחומין כלל, בסוד מים רבים לא יוכלו לכבות כו').

הפסוק ממשיך: **כל רעי' בגדו בה** - רעיה הם **הכמה ובינה, תרין ריעין** - כמובא לגבי הפסוק "אכלו רעים שתו ושכרו דודים" (ופסוקים נוספים בסגנון דומה), ש"רעים" הם חכמה ובינה, ובזמן הגלות רעים אלו **בגדו בה (על דרך ונהר יחרב ויבש כו' - כפירוש המדרש: יחרב בבית ראשון כו', יבש בבית שני - בסיפור המבול כתוב בתחילה "חרבה פני האדמה", ואחר כך "יבשה הארץ", ומפרש רש"י ש"יבשה" מורה על דרגה חמורה יותר: "נעשה גריד כהלכתה". גם כאן מתוארות שתי דרגות בחורבן ויבוש הנהר, ובפנימיות - ה"נהר" הוא ספירת הבינה, היוצאת מעדן - החכמה - להשקות את הגן שהיא המלכות, ובגלות נפסקת ההמשכה מבינה למלכות, והנהר חרב ויבש בהתאם לשתי דרגות אלו).**

(עד כאן הפירוש הפנימי אך השלילי בפסוק, וכאן עובר הצמח צדק לפרש אותו באופן חיובי: ולשבח יש לפרש בצורה חיובית: בכה תבכה, כי לעתיד לבוא בבכי יבואו - גם בגאולה יהיה בכי, אבל

הוא ינבע מרגש חיובי. **עיין מה שנתבאר על פסוק ויבכו* דגבי עשו ויעקב** - בתורה אור מבאר רבינו הזקן את משמעותה הפנימית של פגישת עשו ויעקב, ומבאר **שהבכיה** שם היתה **מעוצם הגילוי** - יעקב מסמל את עולם התיקון, ועשו את עולם תוהו. המפגש ביניהם הוא מפגש של האורות הגבוהים מעולם התוהו עם הכלים המצומצמים של עולם התיקון, היוצר התרגשות הגדולה שאינה מוכלת ומביאה לבכי.

גם כאן, ניתן לפרש שמדובר על בכיה כתוצאה מגילוי נעלה כל כך שאינו ניתן להכלה, **והיינו אפילו בלילה, כי לעת ערב יהיה אור, בחינת לילה הזה** - בדרך כלל המילה "זה" מורה על גלוי, וכשנאמר "לילה הזה", משמעות הדבר היא שגם בלילה יש גילוי. **ולילה כיום יאיר כחשיכא כאורה**, ואם כן, הפסוק "בכה תבכה בלילה" מרמז לכך שאפילו בלילה יאיר גילוי עצום כל כך שיביא לבכי והתרגשות.

וזהו הפירוש בהמשך הפסוק: **ודמעתה על כו', בחי' תורים** - קודם לכן הוסבר הפסוק כניגוד לנאמר בשיר השירים "נאוו לחייך בתורים", ואילו במשמעות החיובית ניתן לדמות בין הפסוקים, ולומר שהדמעות עצמן מהוות קישוט ללחיים.

אין לה מנחם - הפירוש הפשוט שאין מי שינחם אותה, אבל במשמעות החיובית, הכוונה היא **על דרך מאין יבא עזרי** - גם שם המשמעות הפשוטה היא כשאלה, אך בחסידות מוסבר שה"אין" עצמו, האין סוף - הוא זה שעומד לי לעזור. בצורה דומה יש לפרש כאן **שבחי' אין** - האין סוף הבלתי מושג - **הוא מנחם לה, בסוד אני ראשון ואני אחרון** - מבואר בחסידות כי "אני ראשון" מורה על הכתר ו"אני אחרון" על המלכות, ולפי זה יש לפרש שה"אין" בהיפוך אותיות הוא ה"אני ראשון" - הכתר שמנחם את המלכות.

לכן כל רעי' בגדו בה - כמוסבר קודם, "רעיה" הם החכמה ובינה שנפרדו ממנה, וכעת תוסבר משמעות הבגידה למעליותא: הם בגדו בה משום **שעליה שלה למעלה מחכמה ובינה, עד שהן יבגדו בה נגד מדרגתה** - הם מסתכלים אליה כנפרדים ממנה, אבל הסיבה לכך היא דווקא משום שהיא התעלתה למעלה מהם.

ולכן היו לה כו' כאויבים, אבל הם אינם אויבים אמיתיים, אלא כמבואר על הפסוק: על כן יאמר בספר מלחמות ה' **ואת ודה בסופה** - המדרש מבאר ש"מלחמות ה'" הם מלחמתה של תורה, וסופם של מלחמות אלו הוא "והב" - אהבה. תלמידי החכמים נראים כאויבים לזה במלחמתה של תורה, אבל בסופו של דבר הם נעשים אוהבים, משום שלכתחילה הם לא היו אויבים אמיתיים. כך גם כאן, הספירות היו למלכות כאויבים, דהיינו שהם (כתלמידי החכמים) רק נראים כאויבים, אבל באמת הם אוהבים וכך יתגלה לבסוף.

בכך הושלם פירושו החיובי של הפסוק. וממשיך הצמח צדק לחדד: **עיין מה שנתבאר במקום אחר בפירוש הפסוק הנאמר בהלל: מאת* ה' היתה זאת** היא נפלאת בעינינו, ש"זאת" היא **בחינת נוקבא**, שהיא ספירת המלכות, **אבל היא נפלאת בעינינו, שעליות המלכות בכתר שנקרא פלא, שמופלא גם מבחינת חכמה הנקראת עין**, וזהו שנאמר **מקדם לעין כו'** - חכמה היא "עין", כמבואר בחסידות שכח החכמה קשור לכח הראיה. ובעלייתה של ספירת המלכות היא "נפלאת" ונעלית גם למעלה מהעין, ומגיעה לכתר שלמעלה מהחכמה.

וכן יש לפרש גם כן בענייננו: בגדו כו' - ספירת החכמה בוגדת במלכות משום שהיא למעלה ממנה,

על דרך המבואר בפסוק: **מים חיים יצאו מירושלים חיים אל הים הקדמוני כו'** -ירושלים היא ספירת המלכות, והים הקדמוני היא ספירת החכמה. הסדר הרגיל הוא שהחכמה משפיעה לכל הספירות עד למלכות: נהר יוצא מעדן - חכמה - להשקות את הגן - מלכות. אבל לעתיד לבוא יתהפך הסדר, והמים החיים יצאו מירושלים - מלכות - אל הים הקדמוני - חכמה.

נמצא כי ספירות החכמה והבינה הן **בגדו** ופסקו מלהשפיע על דרך הנהרות המכזבים כו' המפסיקים את השפעתם, כך חכמה ובינה מפסיקים להשפיע ומקבלים המים החיים ממנה כו'. אם כן אין מדובר בבגידה במשמעות של שנאה וסכסוך, אלא שהם הופכים ממשפיעים למקבלים).

פסוק ג

ג) גלתה יהודה מעוני, יהודה - מורה על ספירת המלכות, כמבואר לגבי סדר השבטים: ראובן שמעון לוי ויהודה, שהם חסד גבורה תפארת ומלכות. בפסוק זה מתואר כיצד יהודה גלתה משתי המדריות שבה, כהמשך הפסוק: מעוני ומרוב עבודה:

הא', בחינת עוני בחינת דלי"ת*, הב', בחינת עושר הנקרא עבודה רבה וזהו בחינת ה"א - השם יהודה כולל את אותיות שם הוי', בתוספת האות ד', ומוסבר על כך, כי ד' וה' רומזים שניהם לספירת המלכות: כשהיא לבדה - היא נקראת ד', וכשהיא מקבלת מהספירות - היא נקראת ה'. ההשפעה מהספירות העליונות מתבטאת בקו התחתון שהופך את הד' לה'.

מצבים אלו מקבילים לעניות ועשירות: ד' היא ספירת המלכות לבדה, במצב של עוני, וה' - היא ספירת המלכות המקבלת שפע, באופן של עשירות (בלקוטי תורה (פרשת צו) מבואר העניין באריכות, בהקשר למצה עשירה ולחם עוני).

שני המצבים של עוני ועושר מרומזים במילים "מעוני ומרוב עבודה": ניתן לפרש "רוב עבודה" כעבודה קשה, אבל יש לכך גם משמעות של שפע - כנאמר לגבי יצחק, שהיתה לו "עבודה רבה", במשמעות של רכוש רב.

אם כן, ספירת המלכות גלתה ועזבה את שני המצבים הללו, והיינו משום שישבה בגוים, כהמשך הפסוק: "היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח", בין הע' שרים העליונים ששולטים על שבעים האומות, והמלכות יורדת לגלות ביניהם, ועם כל זה לא מצאה מנוח ומפרש הרבי כי גם ביניהם לא מוטבת הרגשתה, כי הנפש חלק אלוקה ממעל.

כאן עובר הצמח צדק מספירת המלכות למלכות הפרטית - הנשמה של כל יהודי שרשה בספירת המלכות, שגם בשיבתה בין הגויים - "לא מצאה מנוח", לא טוב לה, כי היא מרגישה כל הזמן את שרשה האלקי.

הפסוק ממשיך: **כל רודפיה השיגוה בין המצרים, ומפרש הצמח צדק שהן הרודפים בחינת תא הרצים*** (ביטוי זה מוסבר גם בדרך מצוותיך במצוות אמה עבריה), והם השיגוה בין המצרים (ויש לפרש על דרך על צוארינו נרדפנו, והצואר מיצר הגרון המפסיק בין מוח ללב - רודפים

אלו תופסים אותנו בצוואר - בין המצרים - במקום צר).

יש לפרש מעוניי בחינת אתכפיא, כמו שנתבאר במקום אחר בפירוש לחם עוני*, וכל המקיים את התורה מעוני סופה כו', ועיין בפירוש והדל* לא ימעיט מעשר כו'.

.

(כאן עובר הצמח צדק לביאור החיובי בפסוק: ולשבח יש לפרש את כל הפסוק למעליותא: גלתה לשון גילוי - גלתה יהודה היינו שיהודה תתגלה - שהגילוי דבחינת יהודה דלעתיד לבוא יהיה יהודה למעלה מיוסף, כנאמר: ועבדי דוד מלך עליהם - על כל עשרת השבטים.

לפי זה, מדובר בפסוק על גילוי כח המלכות של יהודה לעתיד לבוא, אשר יתגלה כתוצאה "מעוני ומרוב עבודה" - וזהו נמשך לו מעוצם האתכפיא שבגלות שזהו ה"עוני" אליו מביא היהודי את עצמו, ומרוב עבודה ויגיעה בעבודת ה'.

והיינו לפי שישבה בגוים כהמשך הפסוק, כי צדקה עשה הקב"ה שפירן כו' לבין האומות - הכל היה לטובתם של בני ישראל: הם מגיעים למצב של דוחק ומיצר ועל ידי זה ויצעקו בצר להם, וכמו כן נמשך מלמעלה - כשיהודי צועק מהמיצר התחתון בו הוא נמצא, גם ה' צועק ומגלה אליו בחזרה מלמעלה מן המיצר העליון דלית מחשבה תפיסא ביה - המיצר שלמעלה הוא מקום שאין בו השגה, נקודה צרה שאי אפשר להשיג.

וזהו כל רודפי השיגה בין המצרים: המילה "כל" מורה על בחינת אמרו אליו כל תשא עון*, כנאמר בהפטרת שבת שובה, ואחד הפירושים בזה הוא שפונים לה' שכולל הכל וביכולתו לשאת את כל העוונות. אף כאן ניתן לפרש את המילה "כל" ביחס לקב"ה - שהוא הרודף אותנו, כמו שנאמר: טוב וחסד ירדפוני, ויותר משהעגל רוצה כו' לינק, הפרה רוצה להניק, שזהו משל ליחס בינינו ובין הקב"ה: יותר משאנו רוצים את הקב"ה, הוא רוצה אותנו.

גם ביחס ל"רדיפת" הקב"ה, מפרש הצמח צדק כי והשיגוה דוקא בבחי' בין המצרים, וכדברי חז"ל כי אילה זו רחמה צר ועל כן הביבה כו' על בעלה - זו המשמעות החיובית במצר: דוקא המקום הצר הוא שמחבב את האיילה על בעלה, וכך ה' אוהב אותנו דוקא בגלל המיצר שאנו שרויים בו.

המשמעות הפנימית של הנאמר לגבי האיילה ומה שרחמה צר, היינו הפירוש על-ידי שמתבונן איך שכל העולמות רק טפה אחת כו' והארה בלבד מהאין-סוף, מבין האדם שהוא נמצא במצר - מקום צר ומצומצם, ולכן נמשך על ידי זה מבחינת מן המיצר כו' שלמעלה, כמוסבר קודם שהכוונה לנקודה הצרה והבלתי מושגת - דלית מחשבה תפיסא ביה.

בכך מוסבר המושג "מצרים" במשמעות חיובית, והיינו בין המצרים ב' בחינות מצרים כו' - שהם המצר שלנו והמצר שלמעלה: ההתבוננות של יהודי בכך שהוא נמצא במקום צר, והמצר שמתגלה אליו מלמעלה - אלו המצרים ביניהם משיג אותנו הקב"ה).

פסוק ד

ד) דרכי ציון אבילות במשמעותו הפנימית: דרכי ציון (עיינן על פסוק ודרך חיים תוכחת מוסר הנוכה*) הם ל"ב נתיבות הנמשכות מחכמה עילאה על ידי היסוד למלכות - המילה "ציון" לבדה, מורה על ספירת היסוד (ציון בגימטריא יוסף, שהוא היסוד), וב"דרכי ציון" מרומזת ההשפעה שנמשכת דרך "ציון" למלכות (עי' בענין כי על כל כבוד חופה ובפי' מלא-כל-הארץ קרה תקס"ב).

דרכים אלו הם אבילות, משום שבגלות אין נמשכים למלכות, כמו אבל שאסור בתשמיש - בכך מתבטאת הפסקת הייחוד בין יסוד למלכות (בהעדר הייחוד, אין השפעה מאף ספירה למלכות, ובפרט - אולם באופן פרטי מבואר כי אבל מורה על הסתלקות אור אבא, היינו, אור ספירת החכמה. ואם כן, כשמדובר על "דרכי ציון" - ההשפעה למלכות שמתחילה מחכמה - אור אבא - הרי בזמן אבילות ואיסור התשמיש, בטלה השפעה זו. ועי' ביאורי-הזהר ויחי על הפסוק גורן האטרד).

וזדו ההסבר בהמשך הפסוק: דרכי ציון אבילות - מבלי באי מועד. הפירוש הפשוט, מתייחס לעולי הרגל שמילאו את דרכי ציון במועדים, ואילו בגלות הדרכים אבילות - מבלי עולי הרגל. בפנימיות, הכוונה היא לספירות שאין נמשכים למלכות הנקראת מועד (כי הוא מקור הזמן מלך מלך וימלך - כמוסבר בשער היחוד והאמונה, למעלה מספירת המלכות אין מושג של זמן, ואילו ספירת המלכות היא המקור לזמן - רק בה שייכים עבר הווה ועתיד. אם כן "מועד" היא ספירת המלכות, ו"באי מועד" הם חכמה ויסוד המשפיעים למלכות, ובגלות בטלה השפעה זו. עיינן מה שכתב הזהר ויחי רל"ט א'. ועיינן עוד בפירוש מועד בענין להקריב לי במועדו).

פירוש נוסף: אי נמי, מבלי באי מועד, בפירוש הפשוט, אלו עולי רגלים שעליהם נאמר: יראה כל זכורך - חיוב עליה לרגל מוטל על הזכרים דווקא, ובפנימיות, מרומזת בכך השפעה מהזכר (עולי הרגל) למלכות (ירושלים). כאשר בטלה העליה לרגל - בטלה גם השפעה זו, והדבר גורם להיות דרכי ציון הנ"ל - אבילות, כפשט הפסוק: דרכי ציון אבילות, משום שהם בלי באי מועד - אין עולים לרגל. וכך בפנימיות, ביטול העליה לרגל שהיא בחינת דוכרא גורמת לדרכי ציון - ההשפעה למלכות - להיות אבילות כו' חס ושלום.

בפירוש הראשון, שני החלקים מדברים על ספירת המלכות, ובפירוש השני - החלק הראשון מדבר על אבילות המלכות, והחלק השני מדבר על הסיבה לכך מצד הפשט, הגורם לסיבה העליונה. ממשיך הצמח צדק ומביא פירוש שלישי:

אי נמי, דרכי ציון, ב' נקבים הנמשכים מיסוד כו' - מובא בחז"ל וברמב"ם, שבגוף האדם יש שני נקבים ("שבילים") המובילים את השפעת היסוד, והדבר משתלשל משום שכך הוא בספירת היסוד למעלה (עמ"ש בזהר ויגש ההיא וודאי), וזהו פירוש נוסף ב"דרכי ציון".

ההשפעה מזכר לנקבה היא השפעה המתחילה ממוח האב - חכמה, ועוברת דרך היסוד למלכות. בהתאם לכך הם שני הפירושים ב"דרכי ציון": לפירוש הראשון, דרכים אלו הם ל"ב נתיבות חכמה שהיא מקור ההשפעה, ולפירוש שני, הם שני נקבי היסוד שדרכם עוברת ההשפעה.

הפסוק ממשיך: דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד, שעריה שוממין, כהניה נאנחים, בתולותיה נוגות והיא מר לה. ומבאר הצמח צדק את חלקי הפסוק הבאים:

שעריה שוממין - כי שעריה הם נו"ן שערי בינה, ושערים אלו שייכים למלכות, משום שיש במלכות נ' שערים מסטרא דיובלא - היובל הוא ספירת הבינה, בה יש חמישים שערים, וכנגדה ישנם במלכות המקבלת חמישים שערים לקבלה (עיי' סידור במזמור לתודה פירוש באו שערי כו').

בזמן הגלות, שערים אלו שוממין, כענין המשים שלום בבית בטל - מסופר בגמרא על תלמידו של רבי יהודה הנשיא שלא הגיע לבית המדרש, וכשנשאל על כך השיב שהוא הזדקן וקשה לו ללכת. הגמרא מתארת כיצד הוא פירט את טענתו בלשון פיוטית: קרובים נעשו רחוקים - העיניים נחלשו, ולכן מה שבעבר היה נראה לו ברור וקרוב, כעת נראה לו ממושטש ורחוק. נמוכים נעשו גבוהים - קשה עליו לעלות במדרגות, והמשים שלום בבית בטל - כח החיבור בין איש לאשה נחלש. כך מפרש הצמח צדק כאן, כי כאשר בטל חיבור ז"א ומלכות, ההשפעה לעיר ירושלים - המשים שלום בבית בטל - נעשים שעריה שוממין.

(ויש לפרש בהמשך לעניין זה, כי הרי נאמר: נודע בשערים בעלה, ובפנימיות, נרמזים בכך השערים שדרכם הקב"ה - "בעלה" של ספירת המלכות - מתגלה לכל חד וחד לפום שיעורא דיליה, אבל בגלות כל שעריה, כל - גימטריא נו"ן שערי בינה - אותם שערים בהם מתגלה הקב"ה נעשים שוממין).

פירוש נוסף במילה שוממין: גם כן על שם השרץ אודותיו נאמרה בפסוק לשון זו: שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך - השרץ הנקרא "שממית" ניתן לתפיסה בידים, אבל הוא מסתובב בהיכלי המלך ואיש לא מגרש אותו משם. בכך נרמזים הקליפות היונקות מהיכל המלך, ובמילה "שוממין" יש רמז גם למצב זה.

וממשיך הפסוק: כהניה נאנחים (יש לפרש כי הכהן משרת למלכות כנזכר בזהר ריש פרשת יתרון בענין מלך וכהן ואם כן בגלות המלכות ממילא כהניה נאנחים). בתולותיה בחינת ז' נערות - במגילת אסתר נאמר כי לרשות המלכה עומדות "שבע נערות הראויות לתת לה מבית המלך", ואלו המשרתות של אסתר המלכה. מוסבר על כך, שאלו שבע ההיכלות שיש בעולם הבריאה הנלוות לספירת המלכות, ובזמן הגלות הם נוגות, כי בזמן שיש היחוד הן נכללות גם כן במלכות ומקבלים הארה (עיי' בפנים ועיי' מה שנתבאר אצלנו* בביאור על פסוק ועלמות אין מספר בפירוש בתולות אחריה כו' מובאות כו'). מה שאין כן עתה כשאינן נלוות למלכות - נוגות.

הפסוק ממשיך: והיא מר לה - שאינה רוצה לטעום אפילו מהשפעה הקבועה המגיע אליה - בחסידות ישנו מושג של "סוד שורש וסוד תוספת": "סוד שורש" הוא השפע שנשפע תמיד לקיום העולמות, ו"סוד תוספת" הוא הגילוי שנוסף על ידי עבודת ישראל בתורה ומצוות. גלות והסתלקות השכינה המתוארת כאן: "ישבה בדר" ו"דרכי ציון אבלות", היא רק מהשפעת התוספת, ואילו ההשפעה הקבועה והמינימלית - ב"סוד שורש" - נמשכת כל עוד העולם ממשיך להתקיים.

אם כן, גם בזמן הגלות הקב"ה ממשיך להשפיע למלכות, אבל השפעה זו מרה לה (ולכאורה יש לפרש מענין אשכלות מרורות, שיש לבאר שהמלכות טועמת מר בגלות עיי' בזהר גבי

קורסי* דשביבין דינור, וזהו העבודה להפוך ממרירו למיתקא).

(עד כה הוסברה משמעותו הפנימית השלילית של הפסוק, וכעת הוא מפרש זאת באופן חיובי: **ולשבה יש לפרש פירוש שעריה שוממין למעלותא, על דרך פירוש חז"ל לפסוק "אשר שם שמות בארץ": אל תקרא שמות אלא שמות כו', היינו, שהשממה שה' שם בארץ יכולה להתפרש גם באופן חיובי.**

כך מוסבר בחסידות גם לגבי המובא בחז"ל כי העולם יתקיים ששת אלפי שנים, והאלף השביעי הוא **בחינת חדר חרוב כו'**. בהבנה פשוטה ניתן לפרש זאת כהרס וחורבן שלילי, אך בחסידות מוסבר כי הכוונה היא למשמעותו הפנימית של החורבן - ביטול וחורבן ההעלם: באלף השביעי יאיר גילוי אלקי שהעולם יהיה בביטול כלפיו, ההעלם והישות ייחרבו. בדומה לשממה חיובית זו יש לפרש גם כאן את שממון שערי ציון.

לפי זה מוסבר גם המשך הפסוק: **ודרכי ציון כו' אבלות, שאבלות זו נובעת משקט ושממה חיובית, כי יהיה מנוחה למעלה מבחינת דרך כו'.**

גם המילים **והיא מר לה** מתפרשות במשמעות מרה ושלילית, אך ניתן לפרש אותם מלשון "מור" - **שמקבלת שמן המור** שהוא שמן המשחה, ומסמני הקטורת. או פירוש נוסף - **שגימטריא מר** שהוא ב' פעמים ק"כ צירופי שם אלקים, עיין לקוטי תורה* סוף פרשת בשלה. נמתקו מלהיות מר לה).

בפסוקים הקודמים פירש הצמח צדק כל פסוק במשמעות שלילית וחיובית, כאשר מפסוק לפסוק הולך ומצטמצם המרחב המוקדש לביאור המשמעות החיובית, עד לפסוק האחרון בו הוא מסתכם בשורות מועטות, ומהפסוק הבא ואילך אין כל הסבר לגבי המשמעות החיובית.

ניתן לבאר זאת בדומה לדברי כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ביחס לפירושי אביו לזהר, שנכתבו בלשון קצרה משום שהוא סמך על הקורא שיתבונן ויבין מעצמו פרטי הענינים. גם כאן, מעניק לנו הצמח צדק כיוון התחלתי לביאור המשמעות החיובית של הפסוקים, ובכוחו עלינו להמשיך מכאן ואילך.

ונסיים בטוב, שיתקיים "אין מנחם לה" בפירושו הפנימי - שהאין סוף בעצמו מנחם לה, ובנוגע אלינו, שהלימוד בתורת הצמח צדק הנקרא מנחם, יגלה לנו את מנחם משיח צדקנו (שקשור אף הוא לגילוי ד"אין" - ראשי תיבות י"א ניסן, יום הולדתו) שיהפוך את מגילת איכה כולה למגילת ששון ושמחה.

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!